

Сергій Дригайло,

кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: drygaylo@nbuv.gov.ua
тел.: (044) 288-14-19

Наталія Носкіна,

завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: noskina@nbuv.gov.ua
тел.: (044) 288-14-19

**СТАН ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ
(29 КВІТНЯ – 14 ГРУДНЯ 1918 р.)**

У статті йдеться про функціонування і стан української преси у період існування Української Держави П. Скоропадського. Висвітлено актуальні питання, які обговорювались на сторінках періодичних видань: перший з'їзд діячів преси, цензура, закриття газет, політико-ідеологічні, соціально-економічні проблеми часописів.

Ключові слова: Бюро Преси, газета, Департамент Державної преси, з'їзд, преса, П. Скоропадський, цензура, Українська Держава, часописи.

У відділі формування та використання газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) зберігається одне з найбільших в Україні зібрання газет періоду Української революції 1917–1920 рр. Особливе місце у цій колекції посідають часописи, котрі виходили в Українській Державі Гетьмана Павла Скоропадського, всього близько 243 назви. У цей невеликий проміжок часу в Україні існувала різногалузева газетна періодика. Свої газети мали органи державної влади, політичні партії, громадські організації, кооперативи, селянські спілки, земства тощо.

Дослідженням преси зазначеного періоду займалися такі відомі науковці, як Г. Рудий, котрий у своїй праці «Преса Української Держави. 1918» подав основні принципи класифікації газет Української Держави, визначив їх склад та надав загальну характеристику. Проблема цензури
© Дригайло С., Носкіна Н., 2019

Українській Державі присвячені публікації П. Гай-Нижника «Німецька цензура в Українській Державі (мовою документів 1918 р)», І. Крупського «Цензура й українські ЗМІ: історія та сучасність». Праці О. Богусловського «Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр.» та В. Купрійчука «Українська преса 1917–1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції» визначили роль і місце преси як історичного джерела у розбудові української державності. Науковий каталог «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (укладачі О. Вакульчук, О. Залізнюк) визначив коло цих джерел, каталог містить 1327 назв періодичних видань.

Мета і завдання цієї статті на основі джерелознавчого дослідження періодики зазначеного періоду проаналізувати основні аспекти і проблеми функціонування української преси у надскладних суспільно-політичних і економічних умовах Української Держави.

Гетьман П. Скоропадський прийшов до влади у результаті державного перевороту 29 квітня 1918 р., проголосивши створення Української Держави. Він мав намір побудувати державу, яка б спиралася на закон і право. Незамінними ідейними провідниками і популяризаторами його політики мали стати саме газети.

Законом «Про тимчасовий Державний устрій України» передбачалося, що в межах закону кожен мав право висловлювати, писати і розповсюджувати свої думки шляхом друку або іншими засобами. Уряд не мав наміру обмежувати політичні свободи, однак інтереси державного ладу повинні були стояти вище будь-яких інших. Порушники закону суворо каралися.

У травні 1918 р. у бесіді з представниками преси, збентеженими закриттям низки видань, П. Скоропадський заявив, що він «конституціоналіст і прихильник свободи преси» [1]. Однак обставини примусили його запровадити на невеликий проміжок часу «попередню цензуру», поки в країні остаточно сформується уряд. У подальшому передбачалося звільнити пресу від такого запобіжного заходу.

З метою контролю за діяльністю друкованих органів і налагодження співпраці уряду з існуючими періодичними виданнями були створені спеціальні державні установи: Департамент Державної Преси, котрий знаходився у підпорядкуванні Державної Канцелярії. Виконуючим обов'язки Директора Департаменту Державної Преси призначено редактора

«Державного вістника» І. Ющишина. Одночасно при Міністерстві внутрішніх справ створено Бюро Преси (Наказ Гетьмана Всієї України № 24-а від 24 травня 1918 р.) [2]. Директором Бюро Преси призначено відомого політика, громадського діяча, журналіста Дмитра Донцова.

Контроль за виходом періодичних видань (газет, журналів тощо) здійснювали ще й Прес-бюро гетьманської канцелярії та Пресове-бюро при штабі німецького командування у Києві. Прес-бюро гетьманської канцелярії, під керівництвом В. Й. Бякіна, збирало інформацію про штати друкованих видань, їхніх співробітників, партійну приналежність, періодичність виходу, накладу видань тощо. З травня по вересень 1918 р. гетьманською Канцелярією було перевірено 1 587 видань [3].

Пресове-бюро німецького командування, незважаючи на виданий ним «комунікат» [4], котрим визнавалися свобода партійних організацій, слова, друку, зібрань та маніфестацій, теж здійснювало контроль за пресою в Україні. Адже здебільшого саме німецькими офіцерами здійснювалися обшуки й арешти редакцій і друкарень.

Департамент Державної Преси, Бюро Преси Міністерства внутрішніх справ, Прес-бюро гетьманської канцелярії, Пресове-бюро штабу німецького командування й Українське Телеграфне Агенство, створене у березні 1918 р. (при УНР – Державне Телеграфне Агенство), мали поставити інформаційну справу в країні на державний рівень, координувати діяльність друкованих видань та сприяти зміцненню серед широких мас населення ідеї побудови незалежної самостійної держави.

З часу державного перевороту преса в Українській Державі фактично поділилася на три частини: офіційну державну пресу, котра хоча й під наглядом цензури, але виходила стабільно, стару дореволюційну пресу, котра пристосовувалася до будь-яких умов і намагалася обходити цензуру та українську пресу, котра найбільше потерпала від так званої «попередньої цензури».

На Департамент Державної Преси при Державній канцелярії окрім функцій контролювання та координування було покладено ще й інформаційну функцію. Департамент видавав два офіційні видання: «Вісти закордонної преси» і «Вісти красної преси». Обидві газети були фактично виданнями виключно для урядового вжитку, про що свідчили й написи на їхніх сторінках. Оголошення законів доручалося Державній канцелярії через газету «Державний Вістник». Передплата газети була обов'язковою для всіх державних установ. Редагував видання Іван Ющишин.

Видавали свої офіційні видання й деякі міністерства, зокрема виходили: «Вістник Міністерства земельних справ», «Вістник Міністерства Народнього Здоров'я й Опікування», газета Міністерства Ісповідань «Слово», військово-морська газета «Армія» та ін. До офіційних часописів належали й «Губернські відомості», котрі вели свій початок ще з 1838 р. У багатьох регіонах України вони довгий час, аж до кінця першої половини ХІХ століття, були майже єдиним інформаційним друкованим органом, котрий висвітлював місцеві події. Всього у гетьманській Українській Державі існувало 9 губерній і 2 округи. Кожна губернія мала свою газету.

З початку революції значно розвинулася соціалістична робітничка преса. Різні робітничі часописи почали з'являтися майже щодня. Вони розповсюджували серед робітників соціалістичні настрої. Але подальші революційні події, війна, зміна влади, занепад промисловості, дорожнеча, нестача технічних засобів для друку, дефіцит паперу та й низька свідомість робітничих мас негативно вплинули на робітничу і професійну пресу. На травень 1918 р. їх кількість значно зменшилася. Центральним органом української соціал-демократичної робітничої партії була «Робітничка Газета», котра майже стабільно виходила з березня 1917 р. Редагували видання у різні періоди: В. Винниченко, М. Авдієнко, редколегія. Газети соціал-демократичної робітничої партії виходили й в інших містах Української Держави, зокрема у Катеринославі «Вперед» (РСДРП), «Наша справа» (до 25 травня 1918 р. «Голос робітника») (УСДРП), «Рабочая борьба» (РСДРП), у Харкові газети «Слово» (УСДРП) і «Наш Юг» (РСДРП), в Одесі «Южный рабочий» (РСДРП) та ін.

Існування робітничої преси значною мірою залежало від кількості передплатників, адже вона не мала такої матеріальної підтримки, як у російськомовних буржуазних видань. Робітничка преса повинна була забезпечити собі якнайширше коло постійних читачів, для яких газета - повсякденна культурна потреба. Своєї незалежної професійної преси потребували робітники різних професій. Однак засновниками і видавцями перших паростків професійної преси були переважно великі землевласники і промисловці, які нічого спільного з професійним рухом не мали, а лише відстоювали свої власні інтереси.

Проблеми преси турбували й селян. Через брак інформації більшість не розуміла, що відбувається у країні, село фактично жило чутками. У порівнянні з 1917 р., у 1918 р. українські газети лише зрідка потрапляли до сільської місцевості. Натомість для селян, а особливо для молоді, українські

газети й книжки були дуже потрібні. Саме через газету селяни отримували правдиву інформацію про події, що відбувалися у державі.

Зменшення кількості часописів, що надходили до сільської місцевості, відбувалося через дорожнечу, закриття й постійну зміну назв українських газет (через цензуру), відсутність у сільській місцевості книгарень і бібліотек, повстання і страйки поштових співробітників та працівників друкарень, через що кореспонденція запізнювалася, а то й зовсім не доходила до селян. Понад два з половиною місяці не виходила селянська газета «Народня Воля» (Київ) – друкований інформаційний орган, що обслуговував широкі кола селян і сільську інтелігенцію. Поновлюючи свій вихід у липні 1918 р., редакція наголошувала, що її позиція залишилася такою ж, що й була до закриття – твердо стояти на сторожі прав трудового селянства. Проте для видання щоденної газети необхідно мати великі кошти, друкарню, запаси паперу, помешкання для редакції й постійний штат кадрів. Але «доля «Народньої Воли» була така ж гірка, як і її читачів-селян: грошей не маємо, і наші читачі біднота» [5]. Тому без підтримки читачів існування часопису – неможливе.

Молодій провінційній пресі бракувало досвідчених співробітників, подекуди їх взагалі не було, а подекуди не вистачало знавців якоїсь сфери культурного, економічного і соціально-політичного життя. Не було й постійних дописувачів-кореспондентів зі столиці. Центральний комітет «Селоспілки» у серпні 1918 р., з метою підвищення культурного рівня українського селянства і всебічного висвітлення його життя, ухвалив створення спеціального Прес-бюро. Через власних дописувачів Прес-бюро мало інформувати провінційну, особливо селянську пресу, про життя у столиці, про течії громадського руху, загальне політичне становище і відношення до нього різних верств населення і партій, а також всебічно висвітлювати поточні події. Оскільки головні наукові, культурно-освітні, письменницькі, журналістські сили були зосереджені у столиці, Прес-бюро обіцяло безкоштовно надсилати до провінційних газет різні твори, дописи, статті. Періодичні видання, які давали згоду стати клієнтами Прес-бюро, мали направляти свої замовлення на статті та сплачувати поштові витрати.

Головним розповсюджувачем української преси серед селян була місцева інтелігенція, яка мала зв'язки з редакціями різних українських газет і передплачувала їх для селян за кошти громади. Повітові земства, кооперативні об'єднання та місцеві «Просвіти» через свідомих селян, учителів, лікарів здійснювали комісійний продаж і безкоштовне

розповсюдження книжок, брошур та газет у сільській місцевості.

Незважаючи на те що відділи товариства «Просвіта» досить активно утворювалися по всій Україні, їхня діяльність спрямовувалася здебільшого на культурно-просвітницьку роботу та розповсюдження книжок і газет. Однак, коштів для заснування власних друкованих інформаційних видань не мали навіть Центральні «Просвіти». Так, в Одесі існувало декілька осередків «Просвіти»: Центральна Просвіта, Соціалістична Просвіта, Залізнична Просвіта, але тільки Соціалістична Просвіта видавала свою газету «Вільне життя» та газету «Молодая Украина». Не вистачало засновникам товариств «Просвіта» й освічених журналістів і дописувачів. Редакції газет були вимушені запрошувати «всіх читачів подавати до газети звістки про життя – пишіть, як хто уміє» [6]. Тож друкований орган Центральної Просвіти мав би об'єднати навколо себе культурні сили держави, вести просвітнянську роботу у містах і селах.

Народні Земські Управи в Українській Державі були інституціями самоврядування, які, як і «Просвіта», дбали про народну освіту, культуру, займалися розповсюдженням книжок, видавали свої газети, допомагали у вирішенні правових та економічних потреб народу. Однак з часу державного перевороту Народні управи та їхні діячі почали зазнавати репресії з боку уряду. Зі вступом у дію Закону «Про проведення виборів губернських і повітових земських гласних» (5 вересня 1918 р.) з'явилася небезпека, яка загрожувала й українській земській пресі. На зміну демократично обраним земським діячам призначалися професійні діячі. Редактор газети Гадяцького земства «Рідний край» О. Василенку у своєму листі до читачів часопису зазначав, що очолюючи газету, завжди дбав, щоб найбільша увага приділялася українським справам, підтримувалися народні інтереси та засуджувалися вороги народу. У цьому його підтримував голова демократичної повітової Управи П. Новіков і весь склад Управи. Громадськість земства також прислухалася до голосу газети. Та на перешкоді виданню став новий (цензовий) склад Управи, котрий поставив О. Василенку умови, з якими він не міг погодитися: «... як самостійник і націоналіст я не можу працювати в контакті з ворогами українського народу і залишаю посаду редактора» [7].

Громадськість України бентежило закриття значної кількості газет, здебільшого саме українських, зменшення їхніх тиражів та поява у виданнях так званих «білих плям». Вже з травня 1918 р. тимчасово закрито низку українських газет, зокрема: «Робітничу газету», «Нову Радугу» (Київ),

«Народню Волю» (Київ), «Боротьбу» (Київ), «Дніпро» (Херсон), «Молот» (Житомир), «Луч» (Суми) та інші. Приводи для закриття видань були різними, але головна причина – розходження в ідейно-політичних поглядах національно свідомих сил України з діючою владою. Київська газета «Самостійник» повідомляла, що саме українська преса найбільше потерпала від нового політичного курсу Української Держави. У Києві до державного перевороту «у кожному газетному кіоску кількість українських газет переважала кількість газет московських. А тепер навпаки, українські газети майже непримітні, та й ті виходять з білими шпальтами» [8]. Зокрема, Херсонську газету «Дніпро» закрито за друк статей, які бентежили населення і були направлені проти Гетьмана, на газету «Народня Воля» накладено арешт – всі її номери, навіть старі, заарештовані і вивезені озброєними офіцерами до окремого розпорядження, помешкання і майно редакції реквізоване німецькою охранкою. За наказом Міністерства внутрішніх справ офіцерами німецького командування зупинено друк газет: «Боротьба», «Відродження» та «Нова Рада». Катеринославська губернська управа у липні 1918 р. сповістила про закриття газети «Народне життя». Офіційна причина – відсутність коштів на утримання часопису. Проте закриття газети дивним чином відбулося після того, як з 7 квітня 1918 р. газета почала виходити двома мовами – українською і російською. На другому засіданні об'єднаних місцевих (Катеринославських) українських організацій було вирішено звернутися до губернської земської управи з проханням поділити бюджет газети на дві частини – українську і російську. Поділ мав відбуватися відповідно до кількості українського і російського населення. Тож 30 травня 1918 р. у газеті була опублікована анкета-заява, де редакція видання звернулася до населення Катеринославщини і всіх читачів газети з запитанням: – «на якій мові краще і розумніше видавати газету на українській чи на російській, чи на обох мовах разом?» [9]. Відповідь читачів газети для очільників Земської управи Катеринославщини виявилася несподіваною: 1079 читачів і 44 громадських організації вимагали, щоб газета видавалася виключно українською мовою; 4 читачі і 3 громадські організації висловили побажання, щоб газета видавалася українською і російською мовами; і тільки 3 читачі вимагали, щоб газета видавалася виключно російською мовою. Вибір на користь української мови пояснювався тим, що читачі газети – переважно селяни, і раз газета виконує роль культуртрегера на селі, то справедливіше видавати її мовою більшості – мовою, яка є рідна і найбільш зрозуміла, тобто українською.

Після недовгої полеміки читачів і громадськості з редакторами російської частини газети М. Мамадишським та української частини В. Бідновим газету було закрито.

Вирішення на законодавчому рівні питань, пов'язаних зі свободою слова, друком та розповсюдженням періодичних часописів набули неабиякої гостроти в Українській Державі. Проблема преси присвячені численні статті відомих українських громадських діячів, зокрема, статті у «Новій Раді»: «Біла пляма» (С. Єфремов), «Без преси» (А. Яринович), «Преса на Україні» (М. Якименко), «По з'їзді діячів преси» (Ан. Ніковський). Опубліковано низку статей, що висвітлювали питання преси й у газеті «Відродження»: «Поширення українських газет», «Справа видання українських газет у Полтаві», «Превенційна цензура газет», «Про пресу в Україні» та у газеті «Народня Воля»: «До цензури» (Ів. Браницький), «Наука й цензура» (Ол. Щадилів) та багато ін.

Тож з метою законодавчого вирішення проблем преси в Україні 3 червня 1918 р. у Києві відкрився Всеукраїнський з'їзд діячів преси. Це було перше зібрання представників преси всієї України. На з'їзді зібралися майже 100 делегатів з Одеси, Харкова, Катеринослава, Полтави, Умані, Бердичева та інших міст. Свою присутність на ньому засвідчили делегати від різних видань, однак з суттєвою перевагою, з'їзд представляли делегати російськомовних видань, зокрема, представники «Киевской мысли», «Одесского листка», «Одесских новостей», «Южного края» тощо. З українських діячів преси були присутні: С. Єфремов, Д. Донцов, О. Саліковський. Відкрив з'їзд голова організаційного комітету [К.] Сухових. Від імені Бюро Преси Міністерства внутрішніх справ з вітальним словом до делегатів звернувся Дмитро Донцов. Всі доповідачі з'їзду підкреслювали, що безперечною умовою існування преси в Україні є свобода слова, закріплена на державному законодавчому рівні. Делегати одноголосно ухвалили головну тезу доповіді голови з'їзду М. Ейшискіна: «Всеукраїнський з'їзд преси, находячи, що закон твердо захищаючий волю друку, має бути закріплений на нерушимих основних законах держави» [10]. Для захисту діячів преси від політичних переслідувань і забезпечення свободи слова на з'їзді було прийняте рішення про створення комітету «Захисту свободи й гідності преси» та його відділень на місцях, а також висунуто вимогу до уряду про визволення з в'язниць діячів преси, яким не було висунуто звинувачень.

Слід відзначити, що представництво української преси на з'їзді було

нечисленним, тому делегат від редакції газети «Самостійник» А. П. Хамардюк утримався від голосування за тези з'їзду. Редакція газети «Нова Рада» попередньо давала згоду на участь у з'їзді, але жоден з представників видання на ньому не був присутній. Андрій Ніковський у статті «По з'їзді діячів преси» пояснював відсутність делегатів від часопису тим, що представники російської журналістики своїми діями знищували національні й демократичні здобутки попередньої влади: «надто ще болить свіжа рана і надто боляче було би бачити тих, кого ми вважаємо учасниками ослаблення демократичного фронту» [11].

Представники газети «Відродження» теж не були присутніми на з'їзді, проте надали свою оцінку і коментарі цьому зібранню. З погляду редакції газети, на з'їзді зібралися представники російськомовної преси України, які не розуміли, що становище місцевої преси складне не тільки тому, що настали «нестерпні цензурні умови», а й через те, що існуюча російськомовна преса не мала в Україні глибокого коріння й своєї оригінальної думки. Ця преса була провінційним відлунням тих подій і думок, що обговорювалися у Москві і Петербурзі. На шпальтах російськомовних видань «чорнили порядних діячів влади» [12], українських журналістів, ображали українську державну мову тощо.

Події, що відбувалися на з'їзді, висвітлювали різні часописи. Та з'їзд не викликав особливого інтересу громадськості через те, що представницький орган, скликаний ним («Київське товариство діячів друку і літератури»), не був авторитетним для діячів нової преси революційних часів. У той час, коли органи старої дореволюційної преси успішно пристосовувалися до гетьманського режиму, нова революційна преса, в значній мірі, не з власної волі закривалася. На з'їзді багато говорили про свободу слова, але здебільшого це були декларативні заяви. Делегат від часопису «Самостійник» наголосив на тому, що свобода слова безперечно має бути закріплена законодавчо, однак, певну свободу вона отримає лише тоді, коли буде спиратися на громадські групи, інтереси і потреби яких вона буде відстоювати.

За визначенням представників української преси, з'їзд репрезентував стару дореволюційну пресу і дуже слабо представив нову, утворену революцією. Тож він не вирішив наявних проблем, а лише «провів свої егоїстично-професійні постанови та загальноросійські лозунги» [13].

Українські газети й надалі продовжували виходити з великими «білими плямами». Сергій Єфремов – відомий український публіцист, критик,

громадсько-політичний діяч, який пережив політичні утиски у різні часи, зізнався, що «більш безтолкової цензури, як тепер» [14] він не знав. Цензура не пропускала навіть коректну критику як урядової роботи, так і критику будь-яких інших проблем в Українській Державі. Особливо нарікала на переслідування цензури редакція газети «Нова Рада». У виданні з білими плямами виходив майже кожний номер. А. Ніковський у відкритому листі до М. Василенка і Д. Дорошенка звинувачував цих урядовців, які теж «були робітниками преси і знали добре на собі, що значить цензурні скорпіони» [15], у бездіяльності. Невдовзі, щоб приховати нищівну роботу цензорів, Міністерство внутрішніх справ видало циркуляр, яким заборонялося залишати у виданні «білі плями», замість викреслених рядків пропонувалося давати інші публікації.

Проте українська преса не мала наміру здаватися, і надалі обіцяла говорити правду, виступати проти того, що є шкідливим для українського народу і Держави.

Підтримуючи резолюцію з'їзду Діячів преси, Міністерство внутрішніх справ розпочало підготовку законопроекту про пресу. Закон розроблявся у найсуворішій таємниці без участі діячів преси, політиків, представників літературних кіл та комітетів «Захисту свободи й гідності преси». За час існування Української Держави Павла Скоропадського Закон про пресу так і не був ні опублікованим для громадського обговорення, ні затвердженим.

До політичних утисків, котрі переслідували українську пресу, додалися ще й економічні проблеми: дорожнеча і брак паперу, відсутність технічного устаткування, страйки друкарів і укладачів. Шпальти газет рясніли повідомленнями про закриття, зменшення тиражу видань, скорочення кількості сторінок, збільшення вартості. Редакції часописів повідомляли, що через спекулятивні ціни на папір вимушені збільшити вартість газет. Керівники редакцій вживали всі можливі заходи, щоб придбати папір, але не щастило ні «бідним», ні «багатим» виданням. Особливо красномовною щодо браку паперу була реакція газети «Киевская мысль»: «Как думает правительство управлять страной без прессы? Нет в расположении власти тех органов, которые сколько-нибудь могли-бы заменить печать. Когда газеты станут, – катастрофичность этого все почувствуют» [16]. За закриттям газет крилася велика небезпека культурному і політичному розвитку держави, адже газета у той час була чи не єдиним засобом масової комунікації.

У жовтні 1918 р. Державному закупівельному бюро «Папероімпорт» вдалося укласти угоду на постачання паперу з Фінляндії в обмін на цукор. До кінця 1918 р. Фінляндія мала доставити в Україну від 600 тис. до 1 млн пудів паперу, у розрахунку: 1 пуд цукру на 4 пуди паперу.

З 26 червня 1918 р. Правління спілки друкарів оголосило про припинення роботи через те, що не було знайдено спільної мови між власниками друкарень і найманими працівниками стосовно укладення трудового колективного договору. Робітники друкарень вимагали підвищення заробітної плати, зменшення норм виробітку, відрядної оплати праці та інших соціальних і політичних вимог. У зв'язку зі страйком друкарів укотре припинився друк низки газет. З 26 червня по 5 липня не виходили навіть урядові видання: «Державний вістник», «Вісті Краєвої преси» і «Вісті закордонної преси». Комісія з власників друкарень і Правління спілки друкарів мали узгодити текст колективного договору, що містив півтори сотні пунктів. Після узгодження хоча б половини цього договору працівники друкарень обіцяли розпочати роботу через 2–3 дні. Однак страйк друкарів продовжувався понад два місяці, з 26 червня по 9 вересня 1918 р. На початку страйк проходив організовано, працівники друкарень навіть отримували матеріальну допомогу, але з часом деякі друкарні і видавництва стали залучати до роботи штрекбрехерів. Тому через певний час поновили вихід газети: «Киевский голос», «Последние новости», «Киевская мысль» та ще деякі російськомовні видання, котрі підписали тимчасовий договір з робітниками. З українських газет поновили вихід «Нова Рада» та селянська газета «Народня Воля». Фактично, не досягнувши мети, Правління союзу друкарів 5 вересня перервало переговори з власниками друкарень і скасувало всі попередні умови. Тим самим надало право окремим правлінням друкарів заключати сепаратні умови з власниками, а вже через три дні всі робітники стали до роботи.

Українська громадськість розуміла, яке велике значення має українська преса для політичного та культурного становлення та розвитку нації і Української Держави. Робітничий клас і селянство складало більшу частину населення України, тож воно найбільше потребувало друкованого слова, яке б навчало і об'єднувало, відстоювало народні інтереси.

М. Якименко у статті «Преса на Україні» [17] наголошував, що російськомовна преса України складала у цей час майже 70 % від загальної кількості преси України, а її публікації майже нічим не були пов'язані з Україною. «Одесские новости», «Вперед», «Приднепровский край»,

«Голос Юга», «Русский голос», «Киевская мысль» та ін. переймалися проблемами Росії, і «на всі лади обмірковували плани та способи відродження «єдиної неділимої» та вели запеклу боротьбу проти «українізації» [18]. Натомість поряд із десятками російськомовних газет у Києві виходили лише 3 щоденні українські газети: «Відродження», «Нова Рада», «Робітничка газета», по одній в Одесі і у Полтаві та певна кількість дрібних повітових українських часописів, з періодичністю – раз, два-три рази на тиждень. Автор закликав свідоме українське суспільство до створення щоденних українських газет у великих містах України.

З метою інформування широких народних мас про існуючу українську пресу та створення повного каталогу української преси редакція селянської газети «Провесінь» (Лохвиця) зверталася до редакцій всіх українських часописів і видавництв з відозвою надсилати до редакції газети по одному примірнику всіх українських видань, де б вони не виходили – в Україні, чи поза її межами. Але через фінансові труднощі пайщиків видання газети припинилося. Подальша доля каталогу невідома.

Кількість українських газет з початку революційних подій в Україні постійно змінювалася. Одні видання закривалися або змінювали назви, натомість з'являлися нові. На заваді свободи слова та існуванню друкованих ЗМІ в Україні ставали різні перешкоди: запровадження попередньої цензури, введення в дію спеціальної військової цензури, економічні і матеріальні труднощі, навіть мова та проблеми з розповсюдженням часописів.

Однак, потребу народу вільно висловлювати свої думки вже не могли спинити ніякі труднощі: ні зміна влади, ні олівець цензора, ні матеріальні, економічні і технічні негаразди. Андрій Ніковський у статті «Наша позиція» узагальнив точку зору переважної більшості часописів: «Де не зможемо по правді говорити – там воліємо мовчати, бо сила може заціпити уста, може скасувати вільне слово, але зневолити, щоб щире переконання проти совісті говорило – ще не вродилась така на світі сила» [19].

Список бібліографічних посилань

1. Розмова з гетьманом України. *Рідний край*. Гадяч. 1918. 11 трав. С. 3.
2. Накази Гетьмана Всієї України. *Державний вістник*. Київ. 1918. 7 черв. С. 1.
3. Гай-Нижник П.П. Власна його світлості пана гетьмана всієї України Канцелярія (29 квітня – 14 грудня 1918). *Гілея*. 2011. № 46. С. 54.
4. Пресове бюро при штабі німецького командування. *Вільне життя*. Одеса. 1918. 4 черв. С. 1.

5. Від Редакції. *Народня Воля*. Київ. 1918. 28 лип. С. 1.
6. Від редакції. *Наше село*. Одеса. 1918. 21 верес. С. 16.
7. Олександр Василенко. Від редакції газети «Рідний Край». *Рідний Край*. Гадяч. 1918. 2 жовтня. С. 4.
8. Закриттє Укр. газети «Дніпро». *Самостійник*. Київ. 1918. 9 черв. С. 5.
9. Об'ява-анкета до населення Катеринославщини і усіх читачів земської газети «Народне життя». *Народне життя*. Катеринослав. 1918. 30 трав. С. 10.
10. Всеукраїнський з'їзд діячів преси. *Відродження*. Київ. 1918. 5 черв. С. 2.
11. Ніковський Ан. По з'їзді діячів преси. *Нова Рада*. Київ. 1918. 11 черв. С. 1.
12. [Пресові відносини]. *Відродження*. Київ. 1918. 7 черв. С. 1, 2.
13. Ніковський Ан. По з'їзді діячів преси. *Нова Рада*. Київ. 1918. 11 черв. С. 1.
14. С. Єфремов. Біла пляма. *Нова Рада*. Київ. 1918. 11 лип. С. 1.
15. [Ан. Ніковський]. М. Василенкові та Д. Дорошенкові. *Нова Рада*. Київ. 1918. 16 черв. С. 1.
16. Запаси паперу приходять до кінця. *Робітничка газета*. Київ. 1918. 12 черв. С. 1.
17. Якименко М. Преса на Україні. *Нова Рада*. Київ. 1918. 4 серп. С. 2.
18. Відозва до редакцій всіх українських часописів і видавництв. *Провесінь*. Лохвиця. 1918. 17 лип. С. 2.
19. [Ан. Ніковський] Наша позиція. *Нова Рада*. Київ. 1918. 9 трав. С. 1.

References

1. Rozmova z hetmanom Ukrainy. (1918, May 11). [Conversation with the Hetman of Ukraine]. *Ridnyi Krai*, p. 3. [In Ukrainian].
2. Nakazy hetmana vsiiei Ukrainy. (1918, June 7). [The orders of Hetman of All Ukraine]. *Derzhavnyi Vistnyk*, p. 1. [In Ukrainian].
3. Hai-Nyzhnyk, P. (2011). Vlasna yoho svitlosti pana hetmana vsiiei Ukrainy Kantseliariia (29 kvitnia - 14 hrudnia 1918). [Own Chancery of His Lightness the Hetman of All Ukraine (29 April - 14 December 1918)]. *Hileia*, 46, 54. [In Ukrainian].
4. Presove biuro pry shtabi nimetskoho komanduvannia. (1918, June 4). [Press office at the headquarters of the German command]. *Vilne Zhyttia*, p. 1. [In Ukrainian].
5. Vid Redaktsii. (1918, July 28). [From the Editorial Board]. *Narodnia Volia*, p. 1. [In Ukrainian].
6. Vid redaktsii. (1918, September 21). [From the Editorial Board]. *Nashe Selo*, p. 16. [In Ukrainian].
7. Vasylenko, Oleksandr. (1918, Oktober 2). Vid redaktsii hazety «Ridnyi Krai». [From the Editorial Board of Ridnyi Krai (Homeland)]. *Ridnyi Krai*, p. 4. [In Ukrainian].
8. Zakryttie Ukr. hazety «Dnipro». (1918, June 9). [Closing of the Ukrainian Dnipro newspaper]. *Samostiinyk*, p. 5. [In Ukrainian].
9. Obiava-anketa do naseleennia Katerynoslavshchyny i usikh chytachiv zemskoi hazety "Narodnie Zhyttia". (1918, May 30). [The declaration and questionnaire among

people of Katerynoslavshchyna and all readers of Narodnie Zhyttia (People's Life) zemstvo newspaper]. *Narodnie Zhyttia*, p. 1. [In Ukrainian].

10. Vseukrainskyi zizd diiachiv presy. (1918, June 9). [The All-Ukrainian Press Representatives Meeting]. *Vidrodzhennia*, p. 2. [In Ukrainian].

11. Nikovskiy, An. (1918, June 11). Po zizdi diiachiv presy. [After the Press Representatives Meeting]. *Nova Rada*, p. 1. [In Ukrainian].

12. [Presovi vidnosyny]. (1918, June 7). [Press Relations]. *Vidrodzhennia*, pp. 1-2. [In Ukrainian].

13. Nikovskiy, An. (1918, June 11). Po zizdi diiachiv presy. [After the Press Representatives Meeting]. *Nova Rada*, p. 1. [In Ukrainian].

14. Yefremov, S. (1918, July 11). Bila pliama. [white spot]. *Nova Rada*, p. 1. [In Ukrainian].

15. [Nikovskiy An.]. (1918, June 16). M. Vasylenkovi ta D. Doroshenkovi [To M. Vasylenko and D. Dorozhenko]. *Nova Rada*, p. 1. [In Ukrainian].

16. Zapasy paperu prykhodiat do kintsia. (1918, June 12). [On lack of paper]. *Robitnycha Hazeta*, p. 1. [In Ukrainian].

17. Yakymenko, M. (1918, August 4) Presa na Ukraini. [On press in Ukraine]. *Nova Rada*, p. 2. [In Ukrainian].

18. Vidozva do redaktsii vsikh ukrainskykh chasopysiv i vydavnytstv. (1918, July 17). [Appeal to the editorial boards of all Ukrainian magazines and publishing houses]. *Provesin*, p. 2. [In Ukrainian].

19. [Nikovskiy An.] (1918, May 9). Nasha pozytsiia. [Our position]. *Nova Rada*, p. 1. [In Ukrainian].

Serhii Dryhailo,

PhD, Junior Research Fellow, Vernadsky National Library of Ukraine

e-mail: drygaylo@nbuv.gov.ua

tel.: (044) 288-14-19

Nataliia Noskina,

Head of Department, Vernadsky National Library of Ukraine

3, Holosiivskiy ave., Kyiv, 03039, Ukraine

e-mail: noskina@nbuv.gov.ua

tel.: (044) 288-14-19

Status and functioning of the press in the Ukrainian State

(29 April – 14 December 1918)

This article, analyzes the problems faced by the press in the Ukrainian State after the Hetman's coup. The absence of legal norms for the functioning of the press in the Hetmanate has led to political persecution of the press representatives and banning of a number of periodicals. Since May 1918, a "preliminary censorship" was introduced in Ukraine preventing any form of criticism of government activity. Subsequently, in

order to control the activities of the press, special state institutions were established: State Press Department at the State Chancellery and the Press Bureau at the Ministry of Internal Affairs. Representatives of the Ministry of Internal Affairs and the German officers in Ukraine adopted repressive measures against the press such as arrests of publishers and editors, seizure of premises and property of editorial offices and printing houses. In order to solve the problems of freedom of speech and press in Ukraine press representatives called a meeting. However, in such a difficult political situation, no important issues were resolved. Only the necessity of passing the law on the press and the protest against the arrest and imprisonment of press officers were declared.

The Ukrainian press has furthermore faced socio-economic problems: the lack of funds for running newspapers, the shortage of paper and equipment; insufficient number of qualified reporters and journalists especially in the province; strikes of printers and post workers, there were problems with the distribution of the press as well. The Ukrainian language became a barrier to the existence of periodicals.

Topics related to freedom of speech and press were constantly discussed in the Ukrainian periodicals. The Ukrainian public understood the importance of the press for the political and cultural formation and development of the nation, so it did not intend to give up. It pursued the tradition to speak the truth and opposed what was harmful to the Ukrainian people and the State.

Keywords: Press Bureau, newspaper, State Press Department, meeting, press, P. Skoropadskiy, censorship, Ukrainian State, periodicals.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.